

semnul unei străduțe obscure dacă felinarul este modest, al unui mare bulevard - dacă felinarul e plecat, după cum un simplu candelabru suspendat deasupra scenei te duce cu gândul la un distins salon în timp ce un orologiu de perete poate fi un simplu element de decor sau însuși timpul. Actorii în scenă beau din paharele goale ori cel mult beau apă, dar pentru spectator apa se transformă în vin ca la nunta de la Caana Galileii; un ospăț de pomină durează câteva minute sau câteva clipe. Timpul teatrului este în afara timpului cronometrat; este și el dilatat sau concentrat, este un timp al conștiinței și nu al ceasornicului. Teatrul are un limbaj al lui - se știe - și avînd un limbaj are și stil. Tot ce se petrece pe scenă se molipsește de

stil, se stîlizează; în timp ce filmul va suferi totdeauna de pe urma abundenței de posibilități tehnice, teatrul va fi totdeauna ingenios din cauza sărăciei. Cinematograful este atotputernic: el nu se măl străduiește să creeze iluzia vieții: este viața însăși. Este verosimil chiar atunci cînd vrea cu tot dinadinsul să fie neverosimil - ca în cadrul peliculelor Science-fiction, de exemplu. Spectacolul de teatru nu este doar verosimil, ci este viu; este chiar asemănător unui organism viu care se naște, crește, îmbătrînește și moare. Un organism viu, așadar, cărula la rigoare l se pot aplica prin analogie legile fundamentale ale biologiei, la fel de perfect în imperfecțiunea lui precum o ființă. O ființă ce trăiește din respirația mal multor ființe-actori, ființe scilpitoare

uneori, Inegale, sublime, capricioase, mereu altele de la un spectacol la altul. Nu vom vedea niciodată același spectacol, după cum nu ne putem scălda niciodată în aceeași apă a unui rîu. Spectacolul "cel mal bun" este o fascinantă operă imperfectă, chiar dacă această imperfecțiune provine din răgușeala de o seară a protagonisului, de o criză de gelozie a actriței care joacă Ingenua, de un lapsus remediat printr-o formidabilă prezență de spirit, ori de explozia imprevizibilă a unui bec în timpul trladelor majore. Teatrul păstrează măsura umanului și - fiind ca și omul supus greșelii, dar promițînd desăvîșirea - el rămîne pentru totdeauna o artă caldă și fraternă.

MIRCEA GHITULESCU

DRAMATURGIA ȘI AVATARURILE LIBERTĂȚII DE CREAȚIE

Confruntarea cu libertatea de exprimare ne surprinde în bună măsură nepregătiți. Un obscur sentiment că vorbele se înseamnă pe un răboj al unor viitoare răfuielei cu un for implacabil care își va aroga, la un moment dat, într-un viitor nedefinit, mal mult sau mal puțin apropiat, insolite îndreptățiri legale dublează stînjenitor toate revelațiile formulate, toate ideile inspirate de schimbări, speranțe, nemulțumiri. Se prelungește în subsidiar nu numai acea freatică otravă care a fertilizat straturile obedienței noastre de decenii, ci și, adesea, semnele proceselor, procedelor, instituțiilor ce au întreținut-o. Modurile receptării sînt viciate de grile (scenarii) fixe de interpretare, în care reproșurile au de multe ori un aspect cunoscut, rigid, incongruent cu ideea vie, subtilă, dinamică, spulberînd-o, uneori înainte chiar ca ea să capete un contur, cu artileria greoaie a unui război anacronic. Dar mal gravă decît toate este acea intimă alarmă care ne proiectează interior, involuntar și ridicol, într-o cronică stare eroică, capabilă să dubleze cele mal simple inspirații, cele mal simple gesturi, cu un donquijotism impropriu, dar și cu reculul neașteptate. O prea îndelungă practică a "adaptării", o prea îndărătnică prelungire a cauzelor ei continuă să ne marcheze gîndirea și manifestarea ei.

Ne-am confruntat dintr-o dată cu libertatea absolută de creație, condiție invadantă, devoratoare, peste măsură de solicitantă, oricît am fi visat-o o viață întreagă, mal istovitoare parcă în raport cu vechimea acestui vis. Ne trezim dintr-o dată în plină dramă a opțiunii ce se cere înfăptuită prin singularizarea unei unice

posibilități dintr-un set bogat, fără nici o condiționare exterioară aparentă, bruiati numai de acel nebulos sentiment de teamă despre care vorbeam.

Ne trezim copleșitor de responsabili, striviți de prea multele lucruri pe care le-am dorit, cu alegerea suspendînd o mulțime dintre virtualități.

În acest cutremurător impact cu libertatea, cea mal hotărîtoare operație pare a fi igiena leșilor din minclună. Ea trebuie să înceapă cu decelarea tuturor strategiilor adevărului în condițiile imposibilității de a-l rosti frontal și în întregime, operație cu atît mal necesară cu cît alarma difuză, ce ne perturbă încă interior, continuă să ne proiecteze în habitudinile defensive. Puși față în față cu uluitoarea șansă a francheței absolute, ne trezim descoperiți, devlem fără voie în aceleași proceduri învăluite, în mărturii implicite de bună credință și devotament față de incerte instituții și foruri, răspunzînd bijbît la presupuse solicitări de fidelitate. Raportîndu-ne la altceva decît la adevăr, la acel adevăr de netăgăduit pe care instinctul vieții ni-l revelează întruna, riscăm să recidivăm în construirea unei pararealități culturale, demnă continuatoare a unor perimate determinări exterioare, insesizabil interiorizate și insidios întreținute în actualitate.

Ne aflăm în momentul greu al reevaluării, moment în care criteriile sînt încă debile, iar pasiunile puternice, în care spiritul critic nu urmează întotdeauna căile cele mal drepte, în care circumstanțele predomină adesea asupra esențelor. În care, totuși, prime operații de asanare se impun. Și totuși pripa poate oculta valabilitatea - înfrîstătoare constatarei - unor imagini dramaturgice numai la prima

vedere perimate, căci procesele realității dezvăluite continuă să persiste dincolo de aparențe. După cum poate să accepte insesizabil procedee și modalități viciate de îndelunga practică a adevărilor trunchiate și travestite. Unde e dreapta măsură între sancțiunea a ceea ce e nesănătos și perimat și necesara punere în drepturi a ceea ce e valid? Desigur, viitorul va readuce în prim-plan creații și scriitori ce trec acum în penumbră - faptul s-a mal înfîmplat de atîtea ori în artă -; judecata nu este fără apel. Dar responsabilitatea judecării critice în dramaturgie e cu atît mal mare cu cît o bună parte din ea a fost forțată spre actualitate, iar fenomenele ale acelei actualități continuă să persiste.

Pe de altă parte, orice exces al refuzurilor categorice, al negării unor creații creditate în timp ne va pune în fața unui tablou sărăclit al dramaturgiei românești, nedrept față de creatori și față de beneficiari. Nu se pot ocoli însă - ele survin aproape spontan - grabnice operații asanatoare de care depinde însuși viitorul dramaturgiei noastre, oricît de dure ar părea ele la prima vedere. Trebuie să avem forța de a identifica și localiza modalitățile și procedeele artistice generate de Interminabilul para-spectacol artistic - cu variațiuni de la perioadă la perioadă - cu care reflectarea a fost obligată să-și mascheze strategic revelațiile neplăcute oficialității. Această expresie paraartistică, țînînd de schizofrenia socială, a acaparat adesea dacă nu toată ingeniozitatea, dacă nu toată inventivitatea creatoare a dramaturgilor, prea mult din ceea ce ar fi putut să fie creație propriu-zisă, esențială. Conflictele reale fiind escamotate, intrigile au luat forme contorsionate, stîlcite, înglobate în

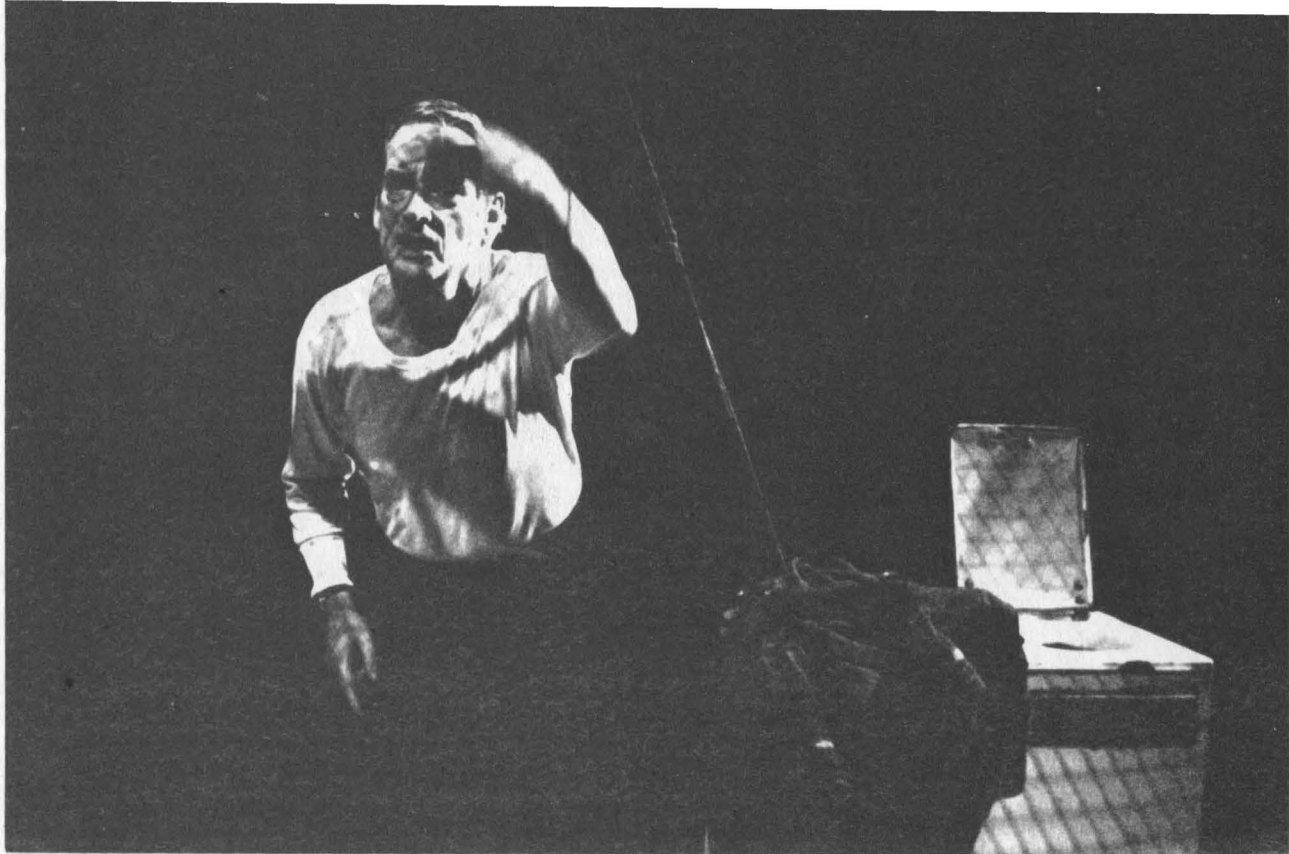

foto: csamafáy ferenc

 Csiky András în "Polția" de S. Mrozek la Teatrul Maghiar din Cluj

metafore confuze, ori gratuite, nerevelatoare, care constituiau carnea nefolositoare a textelor. Cît dintr-un text este exercițiu impus? Și cît exercițiu liber? Conștiința acestui straniu titraj cu efecte dezastruoase asupra zestrei de literatură destinată scenei, dar mai ales dreapta lui diagnoză sînt extrem de importante pentru modurile în care se va crea de aici înainte. Cîte creații se vor dovedi calpe cînd necesitățile precauțiilor strategice, ale măștilor aleatorii vor cădea? Cîte forțe scriitoricești au realmente posibilități de regenerare? Cîte piese vor rămîne acum, cînd condițiile apariției lor s-au schimbat? Cînd s-a schimbat însuși conținutul noțiunii de urgență socială a tematicii?

Șansa noastră constă de astă dată în forța, în necruțarea lucidității, care face drumul regenerării mai scurt. În rapiditatea, în modul în care vom izbuti să identificăm, să recunoaștem, să asanăm para-spectacolul nevoit al artei în condițiile totalitarismului - paraspectacol înscris în text. Un exercițiu al scurtării drumului spre adevăr, prin suprimarea acestor inutile acum abilități, pretinde o ruptură ce trebuie să învingă acea teamă nedeslușită ce mai stăruie în fiecare dintre noi. Acest paraspectacol ce va fi poate un document pentru exegetul artei de mîine devine acum fastidios, sterilizant. Descoperim însă cu stupeoare că eul nostru creator ca și eul nostru receptor s-a obișnuit cu el, îl așteaptă, îl reclamă, îl savurează delicia. Că sensibilitatea noastră cunoaște susceptibilități neașteptate datorită lipsei obișnuinței de a afla nemijlocit adevărul și chiar de a-l formula tranșant. Că există reputații literare bine stabilite, întemeiate tocmai pe această ocolire a rostirii realității, că multe texte dramatice au eșuat în abilități

extraestetice și complicități, că s-a creat o retorică întregă a convențiilor devenite acum inutile, că s-a instituit o adevărată artă a construcțiilor logice din premise false. Mai mult, că există scriitori care păzesc alarmat tocmai aceste modalități secunde, proprii artei lor. Nu numai că s-au creat texte ale așa-zisei comenzi sociale, nu numai că o producție submediocră a avut acces predilect la luminile rampei, în ciuda bătăliei continue a oamenilor de teatru, dar chiar dramaturgi de vocație au fost fasonați cu timpul, aproape pe nesimțite, de constrîngerile extraestetice tot mai apăsate, într-o direcție impropriu vocației lor. Inflația aberantă a textului cu un zăpăcitor verbiaj menit să întunece vigilențele e numai una dintre consecințele nefaste care grevează acum asupra unor creații ale lor. Mai întristătoare, parcă, e ambiguitatea ca modalitate care a ieșit adesea din cadrele esteticului instalîndu-se erodant în cadrele eticului. Iar și-a prezentat fețele concomitent, într-un zîmbet binevoitor adresat puterii, simultan cu o complicitate joasă, lașă, demobilizantă cu cei năpăstuiți, păcăliți într-o falsă solidarizare. Spectatorii găseau uneori în dramaturgie calpa satisfacție a formulării unor jumătăți de adevăruri imediat plătite cu oportuniste zgomotoase. O întreagă strategie a acestor semiadevăruri răscumpărate imediat cu concesii "diplomatice" poate fi detectată în multe dintre piesele românești, unele semnate de autori de prestigiu. O dialectică interioară a condiționărilor conjuncturale a operat nefîncetat în această textualizare a tematicii și problematicii, intim conjugată cu motivele la modă la un moment dat și susținută acerb de urgențele sociale recomandate de forurile competente,

specializate în supravegherea artei.

Șansele creației dramaturgice românești țin de rapida diagnoză a acestor racile care grevează asupra ei, după cum se regăsesc în toate genurile literare. Curajurile - înspăimîntatele îndrăzneli conjuncturale - și nu curajul major le-au generat. Comparativ cu arta teatrală, cu arta scenică în care mijloacele nonverbale au slujit mai totdeauna răzbaterea adevărului făcînd din teatru un teritoriu al libertății întotdeauna suspectat, întotdeauna cenzurat, dar imposibil de strunit în realitate, creația dramaturgică e mult mai marcată. Ne aflăm în momentul în care, înainte de a reflecta la realizările ei, e mai util a reflecta la cicatricile ei.

Reevaluările vor veni de la sine, dacă nu concomitent cu acest sever proces de triere, oricum într-un răstimp foarte scurt. Nu scăpăm din vedere că împrejurările de existență ale dramaturgiei românești au fost extrem de anevoioase și nu e înfîmplare faptul că un bilanț lucid nu ne dezvăluie vreo dizidență dramaturgică propriu-zisă - cum se înfîmplă în cazul celorlalte dramaturgii din estul Europei - deși, desigur, ne dezvăluie valori estetice de netăgăduit în perimetrul național și, adesea prezent, dorul de libertate. Anul parcurs de la declanșarea revoluției nu ne-a restituit mult așteptate revelații dramaturgice din depozite de sertar. Prioritățile jurnalactice în spațiul tipografic își vor fi avînd și ele partea lor de vină în această absență. Poate e vorba numai de o înfrîziere.

Oricum, avatarurile libertății de creație surprind domeniul dramaturgiei într-un firesc moment de căutări în care exigența reconsiderărilor se împletește strîns cu șansele de viitor.

DOINA MODOLA